

Ukrainas historie

Bjørn D. Nistad
Oslo: Vidarforlaget 2017
323 sider. ISBN 978827990372

Recenserad av **Kristian Gerner** [professor emeritus, Historiska institutionen, Lunds universitet, kristian.gerner@hist.lu.se]

Att läsa den norske historikern Bjørn Nistads bok om Ukrainas historia är en inbjudan att försätta sig halvtannat sekel tillbaka i tiden, till skandinavismens högkonjunktur och till tiden före det kritiska genombrottet i norsk, dansk och svensk historievetenskap. Läsaren måste också bortse från de senaste hundra årens forskning om nationalism. I de av mig modifierade citaten nedan har jag för att karaktärisera Nistads historieuppfattning och tendens bytt ut bestämda ord. Jag har modifierat hans text så att den passar in i en skandinavisk referensram.

Tilsynelatande har grupper av studenter i Kristiania på 1840-talet utviklet en norrbaggeidentitet basert på en forestilling om att norrbyggarna¹ utgjorde en egen nasjon som var atskilt fra den danske (s. 141).

[utviklet] Vestlandsintellektuelle på slutten av 1800-tallet en ekstrem nasjonalisme som ikke bare rettet seg mot svensker, men paradoksalt nok også mot dansker. Og de forsøkte også å konstruere et norsk språk som var mest mulig ulikt dansk, blant annet ved å ta i bruk vestsandinaviske ord og uttrykk. Mye av grunnlaget for denne nasjonalismen bestod i teorier danske politikere og intellektuelle, etter et mislykket krig mot Preussen i 1864, utarbeidet om at norrbyggarna var et eget folk, nemlig nordmenn (s 16–17).

Jag har endast bytt ut några termer i Nistads text: »Kiev» mot »Kristiania», »lillrussisk» mot »norrbagge-», »galiciske» mot »vestlands-», »russisk» mot »dansk», »polske» mot »vestskandinaviske», »polske revolusjonære» mot »danske politikere», »lillrusser» mot »norrbaggar», »polsk anti-russisk oppstand i 1863–64» mot »krig mot Preussen i 1864» och »ukrainere» mot »nordmenn».

Märk väl att transponeringen av en berättelse om framväxten av en ukrainsk nationalism till norska förhållanden på 1800-talet skulle kunna vara adekvat, det vill säga om det handlat om historievetenskaplig analys. Med en socialkonstruktivistisk utgångspunkt à la Benedikt Andersson (1991), eller Ernest Gellner (1983), eller Iver B. Neumann (2001) skulle man kunna beskriva tillkomsthistorien inte bara för

---

¹ Norrbagge eller bara bagge är ett gammalt svenskt skällsord för norska män. (<https://sv.wikipedia.org/wiki/Norrmm%C3%A4n>. Läst 08.09.2018)

Ukraina utan även för Norge, Finland, Estland, Lettland, Slovakien eller Österrike enligt samma mall. I beskrivningen av framväxten och kodifieringen av ukrainsk nationalism kunde Miroslav Hrochs (1985) trefasmodell ha varit en adekvat tolkningsmatris, även om Ukraina till skillnad från Hrochs exempel inte är någon liten nation.

I Nistads fall handlar det emellertid om att vederlägga och avfärda föreställningen att Ukraina skulle kunna vara en stat. Argumentationen går ut på att Ukraina inte har någon historia i sin egen rätt. Nistad beskriver Galizien som en negativ ukrainsk motsvarighet till Italiens Piemonte – utan att diskutera någon sådan parallell. Galizien är den del av det medeltida Kievriket som efter dess fall 1240 ingick i Litauen, i Polen-Litauen, i Polen, i Österrike och åter i Polen, för att år 1939 införlivas med sovjetrepubliken Ukraina. Om Galiziens komplicerade språkhistoria och politiska historia i skärningspunkten mellan Ryssland och Polen har Lubomír Ďurovič (1991) med utgångspunkt i begreppet »ruthenerna» skrivit en nyanserad analys som absolut borde ha beaktats av Nistad. Arvet från Galizien är enligt Nistad ödesdigert. På sista sidan i sin bok skriver han: »(...) har Ukrainas ulykke vært den galiciske nasjonalismen og forsøket på å konstruere en ukrainsk identitet atskilt fra den all-russiske» (s. 311).

Inte så att Nistad inte skriver historien till det som blev dagens Ukraina. Men hela berättelsen utmynnar i tesen att Ukraina, »Lillryssland», är en oskiljaktig del av Ryssland. I bokens första kapitel, »Kievriket» skriver författaren att det visserligen var skillnader i livsvillkor mellan bönderna i Kievriket och i Moskvafurstendömet men när det ändå »virker rimelig å betrakte Kievriket mer som en del av russisk historie enn av ukrainsk historie, er det fordi russerne er de eneste som kan vise til en kontinuerlig statlig historie fra Kievrikets historie til idag» (s. 38). Bokens slutord lyder: »Skal Ukraina bestå som stat, må den galiciske nasjonalismen havne på søp-peldyngen» (s. 311).

Författaren driver på en och samma gång två teser. Den första tesen är essentialistisk i negativ form och går ut på att det inte har funnits några ukrainare. De som kallas så är en underavdelning av ryssarna. Nistad skriver konsekvent »lillryssar» när han berättar om »historien til grenseområdet der den russiske ortodokst kristne sivilisasjon møter det katolske Europa, primært representert ved Polen» (s. 15). Den andra tesen är konstruktivistisk och går ut på att Sovjetunionen skapade och sedan räddade ukrainarna. Lenin skapade en ukrainsk Sovjetrepublik och därigenom ett ukrainskt folk. Det räddades från undergång tack vare Stalins framsynta kollektiviseringspolitik på 1930-talet och kamp mot det fascistiska Tyskland 1941–45: »Hadde det ikke vært for Lenin og bolsjevikene, hadde det ikke eksistert noe Ukraina eller ukrainere i dag» (s. 213).

Då det gäller det stora traumat i Ukrainas historia, Holodomor, svältdöden 1932–33 under kollektiviseringen av Sovjetunionens jordbruk, som Ukrainas parlament har definierat som folkmord, framhåller Nistad att svälten kostade flera miljoner människors livet. Men han tillfogar att Volgaområdet, Kaukasus, Kazakstan

»og andre områder ble rammet» och att sovjetmyndigheterna då de fick kännedom om »hungerkatastrofen» skickade mat till de drabbade områdena. Som belägg på myndigheternas omsorg om de hungrande citerar han en rad samtida sovjetiska dekret, som år 2011 publicerades i ett verk på ryska, *Golodomor. Mify i real'nost'* (Holodomor. Myter och verklighet):

Den 16. Mai 1932 besluttet politbyrået i kommunistpartiet å tildele den ukrainske sovjetrepublikken 100 000 tonn korn som nødhjelp. Flere vedtak av denne typen fulgte i 1932 og 1933. Partiledelsen beordret også å forsyne Ukraina med såkorn. Denne type hjelp er uforenlig med folkemord. (...) Snarere var det snakk om en favorisering av bybefolkningen på bøndernes bekostning. Bolsjevikene var villige til å la millioner av bønder hungre for å sikre mat til arbeiderklassen i byene, inkludert ukrainske arbeidere. Dessuten var bolsjevikene avhengige av å eksportere korn for å finansiere import av maskiner og annet utstyr som trengtes til industrialiseringen (207–8).

Nistad anför som belägg för myndigheternas »humanitära» insatser policydokument som inte säger något om den faktiska situationen, i förening med en ursäkt för en antihuman politik med »högre» syften. Hans bok är utformad som en hyllning till Ryssland och Sovjetunionen som räddare av ett land som egentligen inte existerar. En rättvisande titel på hans bok vore *Ukraina – en antihistoria*.

Litteratur

- Anderson, Benedict R (1991) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso 1991.
- Đurovič, Lubomír (1991) »Ruthenerna». *Slavica Lundensia* 13 (Ur de slaviska folkens historia): 93–102.
- Gellner, Ernest (1983) *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell U.P.
- Hroch, Miroslav (1985) *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*. New York: Cambridge University Press.
- Neumann, Iver B. (2001) *Norge – en kritikk*. Oslo: Pax.